

Nekropole stećaka u Trnovu iz kasnijeg srednjeg vijeka, predstavljaju značajne dokumente za proučavanje istorije perioda samostalnosti Bosne i Hercegovine.

Do druge polovine 14. vijeka područje Trnova bilo je u župi Vrhbosna, a u 15. vijeku u posjedu Kosača. Stilske karakteristike motiva srednjovjekovnih stećaka ovog kraja ukazuju na vezu sa stećcima Stoca i Bileće, što se dovodi u vezu sa migracijama stočara-Vlaha iz ovih krajeva Hercegovine u planinska područja južno od Sarajeva.

Okvirno se datiraju u 14. i 15. vijek a manji broj u prve godine 16. vijeka. Od 1958. do 1961. godine, a zatim u toku 1965. Šefik Bešliagić prikupio je podatke o osamnaest nekropola na području Trnova i Kalinovika. Jedan dio proglašen je za nacionalni spomenik.

Na području Trnova, kao i u većini drugih krajeva Bosne i Hercegovine, za nekropole stećaka su vezana kasnija kršćanska ili muslimanska sahranjivanja. U Prečanima, 50 m zapadno od nekropole sa stećcima nalazi se veoma staro muslimansko groblje sa nišanima na kojima su uklesani motivi sablje, luka sa strijelom, jabuke i buzdovana. Nišani su kameni, pravougaoni ili kvadratni, ili u obliku stele. Postoji i veći broj kamenih santrača.

Brojnost stećaka na nekropolama važan je pokazatelj kretanja u društvu srednjovjekovne Bosne XIV i XV vijeka. S obzirom da najveći broj nekropola sadrži manje od 10 stećaka, a da je broj nekropola sa 300 i više primjeraka koje pripadaju većim zajednicama izuzetak, mala se groblja uopšteno mogu smatrati porodičnim, što govori o podmaklom procesu rastakanja starog rodovskog društva i izdvajanju malih porodičnih zajednica koje, kao znak «novoga» identiteta, organizuju svoja vlastita groblja.

Motivi kojima su stećci ukrašavani mogu se klasificirati kao: dekorativni, simbolički i ostali (figuralne predstave koje mogu biti i simboli).

Dekorativnu grupu sačinjavaju motivi pretežno geometrijskih i biljnih stilizacija. Najzastupljeniji motiv je niz kosih paralelnih crtica u vidu bordure. Slijedi motiv povijene linije sa malim trolistovima, motiv koji je toliko karakterističan za stećke, da se smatra klasičnim motivom ove vrste spomenika kulture. Treći najčešće korišteni dekorativni motiv jest cik-cak linija. Ostali motivi su: jednostavne plastične i tordirane plastične vrpce, niz običnih rozeta i rozeta u kružnim vijencima, niza naizmjenično poredanih kružnih vijenaca i kosih krstova, motiv pravougaonika i motiv koji od dva plastična kruga povezana debelom trakom.

Simbolični motivi su zastupljeni u najvećem broju sa rozetom koja predstavlja zvijezdu kao nebesko tijelo. Slijede motivi krsta i kružnog vijenca (predstava sunca), motiv polumjeseca (solarno-lunarni motiv), i motiv polujabuke.

Figuralne predstave su: pet muškaraca koji nose vijence na glavama, figura muškarca koji u jednoj ruci drži napet luk sa strijelom, a drugu ruku je podbočio, scena muškog kola i scena lova u kojoj je lovac na konju, a ispred njega jelen.

Ostali motivi su zastupljeni sa arkadama, isključivo na vertikalnim stranama visokih sanduka raznih nekropola. Ponekada se lukovi ovih arkada završavaju šiljasto, ponekad polukružno, ali najčešće su lukovi skoro puni krugovi, odnosno kružni vijenci. Osim toga, lukovi su ojačani još jednom linijom ili su tordirani. Stubovi su nejednake debljine i počesto imaju naznačene kapitule. Drugi motiv po broju primjeraka jest štit, sa mačem ili bez mačeva. Javlja se i motiv buzdovana.

Nekropola u Delijašu

Nekropola sa stećcima u Delijašu je nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine. Prema brojnosti, ubraja se u deset najvećih nekropola u Bosni i Hercegovini.

Nekropola Kaursko groblje u Prečanima

Kaursko groblje

Nekropola sa stećcima u Kaurskom groblju u Prečanima, stari muslimanski nišani i ostaci zidova su nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine. Selo Prečani se nalazi u podnožju planine Treskavice, oko 15 km je od Trnova. Planina Treskavica se prvi put spominje u pisanim izvorima Dubrovačkog arhiva u augustu 1373. godine, u povodu prenosa 100 tovara soli iz Dubrovnika. Tada se spominje kiridžija, katunar, Vlah Brajan Pribojević.

Na jednom stećku urezan je natpis na neuobičajen način, odozdo prema gore, gledajući sa južne strane. U natpisu se kaže da tu leži Ivan na svojoj zemlji. Na sjevernoj, bočnoj strani stećka urezane su tri figure i drugi dio natpisa koji govori o pisaru Radiču. Prevod u cijelosti glasi: "Ovdje leži Ivan na svojoj zemlji. Bratja i družino, žalite me! Ja sam bio k'o vi, a vi ćete biti k'o i ja. Napisao Radič." Oblik slova u tekstu i ligature u pojedinim riječima ukazuju da se radi o pisaru iz XIV. st. ili XV. stoljeća.

Na području Trnova, kao i u većini drugih krajeva Bosne i Hercegovine, za nekropole stećaka su vezana kasnija kršćanska ili muslimanska sahranjivanja. U Prečanima, 50 m zapadno od nekropole sa stećcima nalazi se veoma staro muslimansko groblje sa nišanima na kojima su uklesani motivi sablje, luka sa strijelom, jabuke i buzdovana. Nišani su kameni, pravougaoni ili kvadratni, ili u obliku stele. Postoji i veći broj kamenih santrača.

Uz nišane, na površini od oko 300 m² su ostaci zidova nepoznatih građevina. Na jednom mjestu se razaznaje polukrug prečnika 2,20 m koji podsjeća na apsidu crkve. Zidine su neistražene.

Nekropola sa stećcima na lokalitetu Han u Šabićima

Nekropola sa stećcima na lokalitetu Han u Šabićima je nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine. Šabići se nalazi na jugoistočnim padinama planine Bjelašnice, na lijevoj obali Rakitnice, na nadmorskoj visini oko 1160 m. Nekropola stećaka nalazi se u sred sela na lokalitetu Han.

Tokom rata 1993-1995. godine na ovoj lokaciji bio je pozicioniran dio francuskog bataljona UNPROFOR-a, čiji su pripadnici pomjerali dvije skupine stećaka. Iza rata 1999. godine, teren je sređivan i su mnogi od spomenika znatno oštećeni ili prepukli. bilo moguće izvršiti rekonstrukciju prvobitnog stanja nekropole. Sva dokumentacija sa arheoloških istraživanja i postavljanja stećaka na staru lokaciju, nalazi se u Kantonalnom zavodu za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa u Sarajevu

Arheološkim istraživanjima tokom ljeta 2001. godine otkriven je 21 grob. Grobovi su bili ukopani u laporovitu glinu. Ukopi su vršeni na nekoliko načina: pokojnici su polagani direktno u zemljanu raku (12 grobova), u drvene sanduke zakovane željeznim ekserima (7 grobova), a jedan grob je imao kamenu konstrukciju u vidu dvoslovnog krova. Svi pokojnici su polagani na leđa. Priloga u grobovima nije bilo, što bi se prije moglo pripisati ujednačenom socijalnom statusu članova roda, nego uništenosti nalaza.

Nekropola Kapova selišta (Borija) u Ledićima

Koordinate:43°40'08"N 18°20'36"E

Nekropola u Ledićima je nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine.

Ledići su smješteni u sjevernom podnožju planine Treskavice. Od Trnova su udaljeni oko 8 km vazdušne linije u pravcu zapada. U Osredcima, blizu kuća, evidentiran je kamenolom za stećke.

Ovu nekropolu karakteriše jedinstveni motiv triju ljudskih glava, evidentiranih na gornjoj vodoravnoj strani sanduka br. 10. Nekropola pripada široj zajednici. Tek na periferiji nekropole nazire se neznatno izdvajanje pojedinih grobova, što se očituje boljom obradom nadgrobnika, njihovom veličinom i bogatijom ukrašenošću. I krstače su situirane na kraju nekropole, zbog čega se s razlogom datiraju na kraj perioda stećaka. Kao i u drugim krajevima Bosne i Hercegovine uz nekropole vezuju se kasnija hrišćanska ili muslimanska groblja, takva situacija je i na ovom lokalitetu, gdje su sa stećcima ispreplitali nadgrobnici – krstovi novijih ukopa. U sjevernom dijelu nekropole nalazi se pravoslavno groblje u koje se sahranjuju stanovnici Ledića, što indicira kontinuitet življenja na navedenom prostoru.

Nekropola sa stećcima na lokalitetu Zlatarić u Ledićima
Nekropola sa stećcima u Ledićima je nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine.

Nekropole stećaka u Umoljanima

Nekropole sa stećcima, starim nišanima i ostaci srednjovjekovne građevine na lokalitetu Dolovi, naselje Umoljani su nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine. Nacionalni spomenik čine:

nekropola sa 47 stećaka;
nekropola sa 11 starih nišana;
zemljom prekriveni ostaci objekta na lokalitetu Crkvina;
osamljeni stećak;
nekropola sa pet stećaka.

Stećci u Umoljanima javljaju se kao dio neprekinutog sepulkralnog kontinuiteta na bosanskom području čiji korijeni sežu duboko u prahistorijsko vrijeme, gdje se uočava njihova vezanost za lokalitete starijih epoha – prahistorijska naselja i kulturna mjesta, antičke aglomeracije i groblja, kasnoantičke i ransrednjovjekovne crkve i utvrđene gradove. Njihova geneza i razvoj može se pratiti od sredine XII do početka XVI stoljeća.

Na udaljenosti par stotina metara nekropole stećaka, u pravcu sjevera, evidentirano je jedanaest starih nišana, koji potiču iz druge polovine XV i prve polovine XVI stoljeća, kojem pripadaju i najraniji primjeri nišana u Bosni i Hercegovini. Na lokalitetu Crkvina istraživači su evidentirali građevinu koja nikad nije istraživana.